

ILMIY LOYIHALARNI GRANT ASOSIDA MOLIYALASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Mirkasimov Baxtiyer Mirvaxid o'g'li

TDIU mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22669137>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 8-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 9-sentabr 2026-yil

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida ilm-fan va innovatsiyalarning iqtisodiy o'sish, texnologik taraqqiyot va milliy raqobatbardoshlikni ta'minlashdagi roli tobora ortib bormoqda. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, sun'iy intellekt, biotexnologiya, yashil texnologiyalar, robototexnika va boshqa yuqori texnologiyalarning iqtisodiyotning turli tarmoqlariga keng joriy etilishi ilmiy tadqiqotlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini shakllantirishni talab etmoqda. Ayniqsa, ilmiy loyihalarni tanlov asosida grantlar orqali moliyalashtirish ilmiy salohiyatni rivojlantirish, yangi bilimlarni yaratish va ularni amaliyotga tatbiq etishning muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Grant asosida moliyalashtirish mexanizmi ilmiy loyihalarni raqobat asosida tanlash, mavjud moliyaviy resurslarni ustuvor ilmiy yo'nalishlarga yo'naltirish va ilmiy jamoalarning tashabbuskorligini oshirish imkonini beradi. Grant tizimining asosiy afzalligi shundan iboratki, moliyaviy mablag'lar ilmiy tashkilot yoki tadqiqotchiga shunchaki ajratilmaydi, balki muayyan ilmiy natijaga erishish sharti bilan beriladi. Shu sababli grant moliyalashtirish tizimida loyiha natijadorligi, ilmiy yangiligi, amaliy ahamiyati, iqtisodiy samaradorligi va tijoratlashtirish imkoniyatlarini baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon tajribasida ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish ilmiy siyosatning muhim instrumentlaridan biri hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda fundamental tadqiqotlar, amaliy ilmiy ishlanmalar va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun turli grant dasturlari shakllantirilgan bo'lib, ularda davlat budjeti mablag'lari bilan bir qatorda xususiy sektor, xalqaro tashkilotlar va investitsiya institutlarining mablag'laridan ham foydalaniladi. Bunday yondashuv ilmiy loyihalarning moliyaviy bazasini kengaytirish bilan birga, ilmiy tadqiqotlarning iqtisodiyotning real sektori bilan integratsiyasini kuchaytiradi.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash va ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ilmiy tashkilotlar va oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyatini oshirish, yosh olimlarni qo'llab-quvvatlash, ilmiy loyihalarni tanlov asosida moliyalashtirish, ilmiy infratuzilmani modernizatsiya qilish hamda ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etish bo'yicha mexanizmlar rivojlantirilmoqda. Bu esa mamlakatda ilmiy-tadqiqot faoliyatining institutsional va moliyaviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish tizimida hal etilishi lozim bo'lgan qator masalalar mavjud. Jumladan, grant mablag'larini taqsimlashda loyiha natijadorligini baholash mezonlarini yanada takomillashtirish, ilmiy loyihalarni tanlash jarayonida shaffoflik va raqobatni kuchaytirish, mustaqil ekspertizadan foydalanish, moliyalashtirishdan keyingi monitoringni takomillashtirish va loyiha natijalarini tijoratlashtirish mexanizmlarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Grant tizimining samaradorligi, avvalo, loyihalarni tanlash sifatiga bog'liq. Shu sababli ilmiy loyihalarni baholashda ularning ilmiy yangiligi bilan bir qatorda, amaliy qiymati, iqtisodiy samaradorligi, ijtimoiy ahamiyati va mamlakatning strategik rivojlanish ustuvorliklariga mosligi

hisobga olinishi lozim. Ayniqsa, davlat mablag'lari hisobidan moliyalashtirilayotgan loyihalarda ajratilgan mablag'larning aniq ilmiy yoki innovatsion natijaga aylanishi asosiy mezonlardan biri bo'lishi kerak.

Grant asosida moliyalashtirishni takomillashtirishda loyihalarni bosqichma-bosqich moliyalashtirish mexanizmini joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Bunda dastlabki bosqichda ilmiy g'oyaning asoslanganligi va tadqiqot metodologiyasi, keyingi bosqichlarda esa erishilgan natijalar, prototip yoki texnologiyani yaratilishi va tijoratlashtirish imkoniyatlari baholanadi. Belgilangan natijalarga erishgan loyihalarni keyingi bosqichlarda qo'shimcha moliyalashtirish ilmiy resurslarning samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, grant mablag'larini faqat davlat budjeti hisobidan shakllantirish bilan cheklanmasdan, xususiy sektor va xalqaro moliyaviy manbalarni jalb qilish zarur. Korxonalar bilan hamkorlikdagi ilmiy loyihalar uchun qo'shma grantlar, davlat-xususiy sheriklik asosidagi ilmiy dasturlar va xalqaro grant loyihalarini rivojlantirish ilmiy tadqiqotlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashi mumkin. Bunday mexanizmlar ilmiy natijalarning ishlab chiqarishga joriy etilish ehtimolini ham oshiradi.

Ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirishda raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish ham istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Loyihalarni elektron shaklda qabul qilish, ekspertizadan o'tkazish, moliyalashtirish, monitoring qilish va yakuniy natijalarni baholashning yagona raqamli platformada amalga oshirilishi jarayonlarning shaffofligi va hisobdorligini oshiradi. Shu bilan birga, bunday tizim grant mablag'larining maqsadli sarflanishini nazorat qilish va ilmiy loyihalar natijadorligini taqqoslash imkonini beradi.

Shundan kelib chiqib, O'zbekistonda ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish tizimini takomillashtirish ilmiy salohiyatni oshirish, innovatsion ishlanmalarni rivojlantirish va ilm-fan natijalarini iqtisodiyotga keng joriy etishning muhim sharti hisoblanadi. Grant moliyalashtirishni natijadorlik, shaffoflik, raqobatbardoshlik va ilmiy loyihalarning hayotiy sikliga asoslangan tamoyillar asosida takomillashtirish mamlakatning ilmiy-innovatsion rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish tizimini takomillashtirish O'zbekistonda ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirishning muhim moliyaviy-iqtisodiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida yangi bilimlar va texnologiyalarni yaratish, ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish hamda ularni tijoratlashtirish jarayonlari katta miqdordagi moliyaviy resurslarni talab qiladi. Shu sababli ilmiy loyihalarni moliyalashtirishda mavjud mablag'lardan samarali foydalanish, ularni ustuvor ilmiy yo'nalishlarga yo'naltirish va ajratilgan mablag'larning aniq natijalarga aylanishini ta'minlash muhim vazifadir.

Tahlillar asosida ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun, avvalo, loyihalarni tanlash va baholash mezonlarini takomillashtirish zarur. Bunda ilmiy loyihaning faqat ilmiy yangiligi emas, balki uning amaliy ahamiyati, iqtisodiy samaradorligi, ijtimoiy ta'siri, innovatsion salohiyati va tijoratlashtirish imkoniyatlari ham kompleks ravishda baholanishi lozim. Mazkur yondashuv davlat moliyaviy resurslarini yuqori natijadorlikka ega bo'lgan ilmiy loyihalarga yo'naltirish imkonini beradi.

Grantlarni taqsimlash jarayonida shaffoflik va raqobat tamoyillarini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Loyihalarni mustaqil va xolis ekspertiza asosida baholash, ekspertlar tarkibini muntazam yangilab borish, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish hamda loyiha natijalari bo'yicha ochiq monitoring tizimini joriy etish grant mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, davlat budjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan loyihalarda hisobdorlik mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

Ilmiy loyihalarni bosqichma-bosqich moliyalashtirish mexanizmini joriy etish grant tizimini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim. Bunda ilmiy loyiha dastlabki g'oya va fundamental tadqiqot bosqichidan amaliy tadqiqot, tajriba-konstruktorlik ishlari, prototip yaratish va tijoratlashtirish bosqichlarigacha izchil moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi kerak. Har bir bosqich yakunida belgilangan natijalarning bajarilishi baholanib,

keyingi moliyalashtirish to'g'risida qaror qabul qilinishi ilmiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali grant tizimida davlat va xususiy sektor manfaatlari o'zaro uyg'unlashtiriladi. Davlat tomonidan fundamental va strategik tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash bilan bir qatorda, biznes subyektlarining amaliy va tijorat salohiyatiga ega loyihalarni moliyalashtirishdagi ishtirokini kengaytirish zarur. O'zbekistonda ham korxonalar, banklar, investitsiya fondlari va boshqa xususiy moliyaviy institutlarni ilmiy grant dasturlariga jalb qilish ilm-fanning moliyaviy manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

Shuningdek, xalqaro grant dasturlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish O'zbekiston ilmiy salohiyatini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. Xalqaro grantlar orqali qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish bilan birga, mahalliy tadqiqotchilarning xorijiy ilmiy markazlar bilan hamkorligini rivojlantirish, zamonaviy laboratoriya va texnologiyalardan foydalanish hamda ilg'or ilmiy metodlarni o'zlashtirish imkoniyati kengayadi. Shu bois xalqaro grantlarga ariza tayyorlash va loyihalarni boshqarish bo'yicha tadqiqotchilarning kompetensiyalarini oshirishga ham e'tibor qaratish zarur.

Grant moliyalashtirish tizimida ilmiy natijalarni tijoratlashtirish mexanizmlarini kuchaytirish alohida ahamiyatga ega. Ilmiy loyiha natijasida yaratilgan patent, texnologiya, dasturiy mahsulot, prototip yoki boshqa innovatsion ishlanmaning bozorga chiqarilishi grant mablag'larining iqtisodiy qaytimini oshiradi. Shu sababli grant dasturlarida tijoratlashtirish bosqichini moliyalashtiruvchi maxsus mexanizmlarni joriy etish, texnologiyalar transferi markazlari faoliyatini kuchaytirish va ilmiy tashkilotlarning biznes bilan aloqalarini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Grant mablag'laridan foydalanish samaradorligini baholash uchun yagona natijadorlik indikatorlari tizimini shakllantirish ham zarur. Bunday indikatorlar tarkibiga ilmiy maqolalar, patentlar, yangi texnologiyalar, prototiplar, dasturiy mahsulotlar, texnologiyalar transferi, tijoratlashtirilgan ishlanmalar, litsenziya daromadlari va yaratilgan yangi ish o'rinlari kabi ko'rsatkichlarni kiritish mumkin. Bunda fundamental tadqiqotlar uchun uzoq muddatli ilmiy natijalarni, amaliy loyihalar uchun esa iqtisodiy va tijorat natijalarini ustuvor baholash lozim.

Shuningdek, grant tizimini raqamlashtirish uning samaradorligi va shaffofligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Loyiha topshirish, ekspertiza, moliyalashtirish, monitoring va yakuniy baholash jarayonlarini yagona elektron platformada amalga oshirish inson omilini kamaytiradi, ma'lumotlarning tizimlashtirilishini ta'minlaydi va grant mablag'larining harakatini kuzatish imkonini beradi. Mazkur tizim orqali ilgari moliyalashtirilgan loyihalarning natijalarini tahlil qilish va kelgusidagi grant dasturlarini shakllantirishda ushbu ma'lumotlardan foydalanish mumkin.

Umuman olganda, O'zbekistonda ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirish tizimini takomillashtirish davlat, ilmiy tashkilotlar, oliy ta'lim muassasalari, biznes va xalqaro hamkorlar o'rtasidagi samarali hamkorlikni talab qiladi. Grant mablag'larini taqsimlashda natijadorlik, shaffoflik, raqobat va ilmiy loyihalarning amaliy ahamiyati asosiy tamoyillar sifatida belgilanishi lozim. Shu bilan birga, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xususiy kapitalni jalb etish va ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish mexanizmlarini rivojlantirish grant tizimining iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, ilmiy loyihalarni grant asosida moliyalashtirishning zamonaviy va natijadorlikka asoslangan tizimini shakllantirish O'zbekistonning ilmiy salohiyatini mustahkamlash, innovatsion faoliyatni jadallashtirish va iqtisodiyotning texnologik rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Eng muhimi, grant mablag'larining ilmiy g'oyadan amaliy natijagacha bo'lgan jarayonni uzluksiz qo'llab-quvvatlashi ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalarni kuchaytiradi. Natijada ilmiy loyihalarga yo'naltirilayotgan davlat va xususiy mablag'larning ilmiy, iqtisodiy va ijtimoiy qaytimi oshib, mamlakatning xalqaro ilmiy-innovatsion makondagi raqobatbardoshligi yanada mustahkamlanadi.